

СТАНОВЛЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Наукові праці МАУП, 2006, вип. 1(13), с. 37–40

Розглянуто основні проблеми і перешкоди, що гальмують розвиток малого підприємництва в Україні. Наведені результати опитування підприємців відносно їх ставлення до державної підтримки, перелічені досягнення і прорахунки в політиці держави щодо становлення малого підприємництва. Запропоновані заходи з усунення недоліків у сфері підтримки підприємництва державою.

Стан українського малого підприємництва не можна розглядати окремо від загальних економічних, політичних та соціальних проблем і реалій.

Україна перебуває нині у глибокій системній кризі. Сумна статистика свідчить про втрати наукового потенціалу України через від'їзд провідних учених за кордон, про використання українських громадян за кордоном на неprestижних роботах. Система управління економікою України недосконала і спрямована не на підтримку чесного бізнесу, а на створення можливостей для приховування нечесно зароблених грошей від оподаткування.

Розглянемо передумови для розвитку в Україні малого підприємництва.

У найбільш складному становищі опинилася та частина підприємців, що займається виробництвом. Знову створюване виробництво потребує інвестицій. Але багаті не бажають підтримувати малий бізнес, бо мають зиск від великого бізнесу або шахрайства. При цьому держава не тільки не допомагає і не сприяє розвитку малого бізнесу, а навпаки через систему оподаткування та адміністративного тиску настільки ускладнює становище малих підприємств, що змушує їх згорти відкрити діяльність та переходити у тіньовий сектор.

Політика відносно великих підприємств також не сприяє їх модернізації та відродженню. Ці підприємства, як правило, доводяться до банкрутства, скуповуються ділками, пов'язаними з владою, за безцінь (прикладів багато), після

чого вони остаточно розграбовуються і лише в окремих випадках модернізуються та розвиваються (АТ “Оболонь”, “Прогрес” та ін.). Так були фактично знищені такі великі підприємства, як “Дніпротяжбуд”, “Дніпромиськбуд” у Дніпропетровську та ін.

Крім частини номенклатури та тіньових ділків, які живилися і багатіли з фінансових джерел економіки України, переважна більшість пересічних громадян залишилася без засобів для існування.

Багаторазові запевнення Л. Кравчука щодо надійності українського купона завершилися його обвальним падінням, яке тривало впродовж кількох років.

В цей час неможливо було накопичити якусь суму грошей, бо вони швидко втрачали свою вагомість, перетворюючись на звичайні папірці.

Іншим засобом обкрадання українських громадян виявилися трасти, які були створені за ініціативи і за підписом прем'єр-міністра Л. Кучми і керувались ним.

Комерція мала в той час характер шахрайства. Були поширені незаконні операції з перепродажу енергоносіїв, вторинної сировини та тіньових обладках як приватних ділків, так і державних службовців.

Так нищилась економічна, фінансова, виробнича, соціальна основа Української держави.

Довіра населення України до влади, бізнесу, банків все більше падала, що підривало саму можливість стабільного та ефективного розвитку малого підприємництва в Україні.

В економічно розвинених країнах зі сформованими ринковими відносинами мале підприємство користується серйозною підтримкою з боку держави. Воно забезпечує зайнятість понад половини загальної чисельності економічно активного населення.

Перехід до ринку неможливий без створення конкурентного середовища і сприятливих умов для розвитку середнього і малого підприємства [1]:

- стабільної національної кредитно-грошової системи;
- ефективної інфраструктури підприємства (банки, біржі, страхові компанії, аудиторські фірми);
- ефективного захисту власності від силових “наїздів” державних і недержавних структур та кримінальних угруповань;
- спрощеної процедури реєстрації та регулювання підприємницької діяльності;
- правової захищеності підприємства.

Обстеження 100 малих підприємств Дніпропетровська, проведене науковцями Дніпропетровської державної фінансової академії, засвідчило про те, що суб’єкти малого підприємства не мають достатньої підтримки з боку держави [3]. Аналіз діяльності цих 100 підприємств за видами загальних стратегій дав наступні результати.

Більше половини (56 %) підприємств сповідують стратегію зростання, більше третини (36 %) — виживання, 6 % — сполучення цих стратегій, близько 2 % — інші стратегії.

Вивчення динаміки прибутків дало змогу встановити, що підприємства, які обрали стратегію зростання, характеризуються високим кореляційним зв’язком між стратегією та стійкими показниками з динаміки прибутку (84,7 %). Протилежна картина спостерігається у підприємств з стратегією “виживання”. Тут зв’язок між стратегією і показником зниження прибутку дорівнює 61,8 %.

Таким чином, понад третини підприємств (36 %), що дотримуються стратегії виживання, за показниками “динаміка прибутків” і “якість продукції” перебуває на межі банкрутства.

Більшість обстежених підприємств негативно оцінюють систему оподаткування: підприємства зі стратегією зростання — 70,4 %, зі стратегією виживання — 79,4 %.

Практично всі підприємства (94 %) не одержують кредитів у банку через високі процентні ставки і складнощі з їх отриманням.

Більшість підприємств негативно оцінюють соціально-економічну ситуацію в Україні: зі стра-

тегією виживання — 85 %, зі стратегією зростання — 61 %.

Аналіз інших характеристик роботи малих підприємств — кадрова політика, методи підбору персоналу, регламентація діяльності — свідчить про явні прорахунки державних служб в організації малого підприємства в Україні.

Зазначимо, що держава робить певні кроки щодо підтримки малого підприємства, але ці кроки недостатні для суттєвого впливу на діяльність малих підприємств [4].

Водночас у західних країнах малому бізнесу відводиться одна з головних ролей в розвитку економіки. Так, у Швеції, одній з розвинених країн Заходу, держава надає громадянам, що бажають організувати свою справу, таку допомогу: 70 % необхідного для створення підприємства капіталу надається у вигляді субсидій, 20 % капіталу — у формі кредиту і тільки 10 % початкового капіталу для організації справи підприємець забезпечує власним коштом.

Україна у стратегії і тактиці розвитку малого підприємства значно відстає як від розвинених, так і слаборозвинених країн.

По-перше, мале підприємство як складова приватного сектору економіки перебуває в нашій країні у процесі становлення.

По-друге, мале підприємство є структуроутворюючим елементом ринкової економіки, а це робить його становлення пріоритетним заходом економічної політики України.

У перехідний період до ринкової економіки мале підприємство стимулює економічну конкуренцію, структурну перебудову економіки, сприяє ослабленню монополізму, формуванню середнього класу суспільства.

По-третє, мале підприємство є провідним сектором економіки, найбільш масовим, динамічним і гнучким. У секторі малого та середнього підприємства промислово розвинених країн зосереджено велику частину економічно активного населення (від 19 % — у Великій Британії до 78 % — у Японії), яке дає державі 50–60 % ВВП.

В Україні у сфері малого підприємства зайнята лише десята частина населення, приблизно така ж частина ВВП виробляється у цьому секторі економіки.

По-четверте, державна підтримка малого підприємства полягає не тільки в наданні фінансових субсидій, а передусім у визначенні правових засад малого підприємства, в усуненні адміністративних перешкод на шляху його розвитку [2].

По-п'яте, необхідність державної підтримки зумовлена також тим, що мале підприємництво є сьогодні найвразливішим сектором економіки через дію таких несприятливих факторів, як інфляція, циклічні коливання, податковий тиск, фінансові труднощі й конкуренція великих корпорацій.

Для подолання перешкод на шляху малого підприємництва необхідна його підтримка в таких напрямках:

- формування нормативно-правової бази;
- удосконалення фінансово-кредитної і податкової політики;
- сприяння впровадженню нових технологій та інновацій;
- організація підготовки і перепідготовки кадрів;
- забезпечення рівноправного доступу малих підприємств усіх форм власності до фінансово-кредитних ресурсів.

Важливим кроком на шляху підтримки малого підприємництва є запровадження системи спрощеного оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Платники податків самостійно обирають схему оподаткування.

Система спрощеного оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого бізнесу представлена різними формами, кожна з яких розрахована на окрему групу підприємців. Так, можливість переходу на фіксований податок мають підприємці, які здійснюють підприємницьку діяльність з продажу товарів і надання супутніх такому продажу послуг на ринках та є платниками ринкового збору. Валовий дохід такого підприємця за попередні 12 місяців до придбання патенту не повинен перевищувати 7 тис. неоподаткованих мінімумів громадян.

Розмір фіксованого податку визначається в межах від 20 до 100 грн.

Строк діяльності підприємця з фіксованим податком від 1 до 12 місяців.

Іншою формою спрощеного оподаткування є єдиний податок (ЄП), впроваджений 3 липня 1998 р. указом Президента за № 727.

Можливість переходу в оподаткуванні на сплату єдиного податку мають фізичні особи, в яких працювало не більше 10 осіб упродовж року, а обсяг виручки за рік складав не більше 500 тис. грн, а також юридичні особи будь-якої форми власності, в яких працювало не більше 50 осіб, а обсяг виручки за рік не перевищував 1 млн грн.

Результати роботи за сплатою єдиного податку продемонстрували переваги такої форми оподаткування. Особливою перевагою єдиного податку є збільшення суб'єктів оподаткування (перехід від 39 видів податків і зборів до одного).

Починаючи з 1999 р. після впровадження єдиного податку спостерігається зростання податкових надходжень від суб'єктів бізнесу, які працюють за принципом єдиного податку:

- 1998 р. — 116 млн грн;
- 1999 р. — 146,5 млн грн;
- 2000 р. — 571 млн грн.

Упродовж 2000 р. було погашено суб'єктами малого підприємництва 1,66 млн грн заборгованості щодо сплати податків.

У 2001 р. надходження досягли вже мільярдної позначки — 1,088 млрд грн. У 2003 р. був перевиконаний план щодо податкових надходжень від суб'єктів, які працювали за принципом єдиного податку [2]. У січні 2005 р. відбулося збільшення виплат в бюджет кожним платником єдиного податку в кілька разів.

Таким чином, державні органи вже здійснюють певні кроки на шляху підтримки малого підприємництва, але ці кроки сьогодні ще непевні і неспослідовні.

Виходячи з викладеного необхідно скоригувати стратегію держави відносно малих підприємств таким чином:

1. Малим підприємствам, особливо на етапі їх становлення, треба дати можливість отримувати державні субсидії, дешеві кредити. Крім того, на певний період малі підприємства треба звільнити від податків. З часом у разі успішного розвитку малі підприємці будуть справжніми платниками податків, а користь від цього отримають як самі підприємці, так і все суспільство.

2. Необхідно з допомогою регіональних центрів зайнятості на базі вищих навчальних закладів створити систему навчання, підготовки, підвищення кваліфікації персоналу малих підприємств у формі курсів, семінарів, тренінгів та різноманітних консультацій.

3. Підтримка малого підприємництва з боку держави дасть змогу розв'язати головні проблеми економіки України — нестабільність і непрогнозованість.

Для підприємця сьогодні дуже важливими є основні умови роботи — стабільний розвиток економіки загалом і можливість захистити свою власність і права. Тому підприємець сам є основою ста-

більності, особою, здатною до пошуку компромісу і примирення різних соціальних груп суспільства.

4. Мале підприємство виготовляє товари і надає послуги, що максимально наближені до споживача. Тобто підприємець природно зацікавлений у зростанні багатства населення, його купівельної спроможності, у зв'язку з чим він активно підтримує політику держави щодо демонополізації економіки, підвищення зарплат і легалізації капіталів.

Отже, держава має всебічно підтримати підприємця, а він своєю працею, виплатами в бюджет і створенням робочих місць забезпечить стабільний розвиток суспільства.

Література

1. **Малое** підприємцтво в промисловому районі / Под ред. А. Рединой. — Днепропетровск: ДГФЭМ, 2002.
2. **Саянов В.** Участь у регуляторних процесах — важлива умова розвитку демократії в Україні // *Влада*. — 2004. — № 3(214). — С. 22.
3. **Чалий О. І.** Аналіз розвитку малих підприємств // *Вісн. Східноукраїнського ун-ту ім. В. Даля*. — 2004. — № 1 (71).
4. **Чалий О. І.** Удосконалення соціально-трудоких відносин у сфері малого підприємництва в Україні // *Економічні науки*. — 2005. — № 1(13).

Small enterprises especially at the first stage of their establishing period should have an opportunity of obtaining state grants, cheap credits. It is necessary with the help of the regional centers of employment on the basis of higher educational institutions to create system of training of the personnel of small business enterprises in the form of courses, seminars, trainings, consultations. Support and development of small business will allow to provide effective employment of the population, development of economy and social stability in the state.

Надійшла 3 березня 2006 р.